

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ВІЙНА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

УДК 94(477)“1904/1918”

© *Наталія ГОНЧАРОВА*

БЛАГОДІЙНА ПІДТРИМКА АРМІЇ ДВОРЯНСТВОМ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У ВІЙСЬКОВИХ ДІЯХ ПОЧАТКУ ХХ ст.

На матеріалах архівних джерел та періодики того часу висвітлюються головні аспекти благодійної діяльності дворянства, спрямовані на підтримку постраждалих, поранених і хворих військовослужбовців. Розкриваються основні форми і методи, завдяки яким представники шляхетного стану сприяли полегшенню соціального становища в країні в умовах російсько-японської та Першої світової війн. Увага приділяється як діям окремих осіб, так і об'єднаним дворянським ініціативам у межах досліджуваних губерній і повітів у їхньому складі.

Ключові слова: російсько-японська війна, Перша світова війна, дворяни, пожертвування, надання допомоги, поранені, південноукраїнські губернії.

У сучасному світі благодійність, милосердя є суспільно значущими поняттями, адже багато людей стикається з впливом негативних явищ (соціально-економічна нестабільність, злидні, війна) і відчувають потребу в підтримці та допомозі. Саме тому досліджувана проблема є досить актуальною для нашого часу.

Особливості організації благодійної допомоги постраждалим у період війн ХІХ – ХХ ст. досліджувало чимало науковців. У статті Е. Цеглеєва студіюється благодійна діяльність в'ятчан в епоху наполеонівських війн [1]. Робота В. Содоля присвячена розгляду діяльності духівництва Кишинівської єпархії на початковому етапі Першої світової війни [2]. На основі повідомлень офіційної церковної преси автор розкриває заходи керівництва єпархії щодо мобілізації духівництва на збір пожертвувань для армії, надання допомоги пораненим воїнам і підтримки сімей, чоловіки яких були прикликані до війська.

У науковій розвідці Н. Шмакової розглядається роль регіональної преси в інформуванні населення Оренбурзької губернії про благодійність у роки Першої світової війни [3]. Докладно висвітлюються як колективні благодійні акції, так і дії приватних осіб. Перераховані основні напрями діяльності населення губернії

в наданні допомоги фронту, хворим і пораненим воїнам, сім'ям військовослужбовців, військовополоненим і всім постраждалим у результаті війни. Робиться висновок про те, що преса несла певний пропагандистський заряд, сприяла підтримці в суспільстві патріотичних настроїв. На прикладі Пермської губернії Н. Кайдишева аналізує діяльність влади й суспільства в справі сприяння хворим і пораненим воїнам у роки Першої світової війни. На основі широкого кола джерел розглядаються учасники, масштаби й форми цієї допомоги, виявляються джерела фінансування організацій, які здійснювали її. Участь у наданні допомоги хворим і пораненим солдатам брала держава, органи місцевого самоврядування, громадські організації та приватні особи [4]. Автор визначає особливості цього виду соціальної допомоги в Пермській губернії: органом, через який ця допомога отримала найорганізованіше оформлення, став Всеросійський земський союз.

Благодійність дому Романових у роки Першої світової війни висвітлює В. Кадневський. Дослідник доходить висновку, що активна участь представників правлячої династії Романових в організації благодійності надавала їй статусу, близького до державного, та залучала до участі в благодійних організаціях відомих та заможних громадян імперії [5].

У роботі А. Тарасова проаналізовано пропаганду благодійності в одеській пресі на користь російської імператорської армії на початку Першої світової війни [6]. Простежено ідею необхідності та справедливості війни як умови широкого залучення городян до благодійності. Участь бессарабського нобілітету в фінансовій допомозі армії в роки російсько-японської війни вивчає Н. Волканова [7].

В. Купченко, Ж. Серга за документами Державного архіву м. Києва висвітлюють життя цього міста в роки Першої світової війни, приділяючи увагу й благодійним ініціативам різних верств місцевого населення у справі допомоги пораненим і скаліченим воїнам, їхнім сім'ям, біженцям тощо [8]. Приватну благодійність у Росії в умовах Першої світової війни вивчає О. Борщуківа [9]. Автор резюмує, що саме добровільні пожертвування приватних осіб та організацій були однією з форм проявів патріотичних та моральних почуттів російського населення.

У наукових розвідках Т. Ісса розглянуто питання організації медичної допомоги постраждалим військовим у тилових районах імперії, зокрема в м. Києві. На основі архівних документів проаналізовано відкриття й функціонування приватних дворянських лазаретів, їхнє співвідношення з іншими приватними медичними установами Києва періоду війни; висвітлено деякі аспекти благодійницької діяльності дворян Київської губернії в період Першої світової війни [10, 11]. Ґрунтуючись на архівних документах, автор показав участь дворян у відкритті благодійних госпіталів і лазаретів, співпрацю з Російським товариством Червоного Хреста. Однак специфіка благодійної діяльності південноукраїнського дворянства в умовах військових дій на початку XX ст. залишається недостатньо дослідженою. Метою пропонованої статті є висвітлення напрямів благодійної діяльності дворян Півдня України в зазначений період, визначення внеску

шляхетного стану в справу добродійної допомоги військовим, у полегшення соціальної ситуації в регіоні під час російсько-японської та Першої світової війн.

Важливою особливістю дворянської благодійності було те, що цей стан здавна був орієнтований на військовий захист Вітчизни, саме військова справа вважалася головним тереном шляхетного стану. Тому у воєнний час дворяни прагнули допомогти справі захисту Вітчизни чи своєю безпосередньою участю на полях війни, чи сприянням воїнам, які перебували в тилу.

З початком російсько-японської війни в суспільстві почала стрімко зростати кількість поранених і хворих воїнів, інвалідів, удів та сиріт. Напередодні фактичного розв'язання військових дій на Далекому Сході Головне Управління Російського товариства Червоного Хреста створило Комісію для організації допомоги хворим та пораненим на чолі з графом І. Воронцовим-Дашковим [12, 427]. Ця ініціатива була відгуком дворянства на потреби російської армії та жертв війни. Нагадаємо, російський уряд у маніфесті від 18 лютого 1904 р. розглядав цей військовий конфлікт як війну «за честь і гідність Росії і за панування на водах Тихого океану, настільки важливе для зміцнення на довгі віки мирного процвітання не лише нашого, але й всіх християнських народів» [13, 11]. Наступного дня після початку військових дій, 28 січня 1904 р., імператриця Марія Федорівна закликала Головне управління й усі установи РТЧХ до виконання свого обов'язку та населення до участі у справі милосердя під прапором Червоного Хреста.

Силами дворянської спільноти утворився Особливий комітет, який очолив вищезгадану загальнодворянську комісію. Результатом узгоджених дій цих організацій стало облаштування санітарного загону на двісті ліжок та відправлення санітарного потяга, створення мережі складів для харчування цього загону, лікувальних закладів Червоного Хреста й військового відомства. Для забезпечення внутрішньої евакуації комітет розгорнув діяльність, спрямовану на відкриття місцевих лазаретів та притулків у дворянських будинках і маєтках [12, 427]. Слід зазначити, що Розпорядчий Комітет, який очолював Московський губернський предводитель дворянства, відіграв важливу роль у координації благодійної діяльності дворянства країни. Комітет складався з представників дворянства кожної губернії, яка зробила грошове пожертвування в загальну скарбницю. Згідно зі звітом комітету, у 1904 р. дворяни зібрали 268 тис. 054 руб. 19 к. [14, 27]. Помітні внески здійснив і шляхетний стан Півдня України. Наприклад, аристократи Бессарабської губернії вирішили офірувати 120 тис. руб., з яких 50 тис. призначалися для об'єднаного дворянського комітету допомоги хворим і пораненим воїнам, 10 тис. – на закупівлю припасів для дворянських лазаретів на Далекому Сході, 10 тис. – на потреби РТЧХ та 50 тис. руб. – на посилення військового флоту. Г. Крісті та М. Крупенський були обрані представниками від бессарабського нобілітету до Головного розпорядчого комітету [15, 17 – 18]. Надзвичайне губернське дворянське зібрання Катеринославської губернії відбулося в березні 1904 р. під головуванням губернського предводителя дворянства М. Міклашевського. Серед основних його рішень такі: долучитися до об'єднаного комітету в

справі піклування про хворих і поранених воїнів на Далекому Сході, асигнувати на його діяльність 50 тис. руб., виділити 50 тис. руб. на посилення флоту [16, 267].

Поряд із діяльністю товариства Червоного Хреста до виконавчої комісії почали надходити пропозиції від різних верств населення й установ щодо спорядження й утримання за їхній рахунок лазаретів. Серед таких заяв на особливу увагу заслуговувала позиція дворянства південноукраїнських губерній. Так, катеринославське дворянство влаштувало лазарет на двісті ліжок та забезпечило його всім необхідним на весь час воєнної кампанії. Таврійський лазарет Червоного Хреста імені імператриці Олександри Федорівни був створений навесні 1904 р. Керівником лікувальної установи був обраний голова Дніпровської земської управи А. Колчанов, його помічником – В. Фальц-Фейн. Обидва дворянина чимало зробили для поліпшення організації допомоги пораненим і хворим військовим під час знаходження лазарету на Далекому Сході, виконуючи свої обов'язки безкоштовно [17, 91]. Значну роботу проводив у роки російсько-японської війни Херсонський губернський дворянський комітет зі збору пожертвувань для надання допомоги хворим і пораненим воїнам і їхнім родинам [18].

Населення підтримувало благодійну діяльність Російського товариства Червоного Хреста. У губерніях Півдня України створювалися дамські комітети й майстерні для виготовлення білизни та теплих речей для військових. Такі комітети очолювали жінки-дворянки. Як правило, вони були дружинами місцевих чиновників високого рангу. Діяльність дамських комітетів у південноукраїнських губерніях, як і в інших регіонах країни, була безкоштовною.

Дворянство надавало Червоному Хресту значну кількість безкоштовних помічників, які працювали в тилу і в армії як уповноважені Червоного Хреста. Незалежно від цього дворяни та дворянські товариства робили значні пожертвування на Червоний Хрест, а також разом із установами РТЧХ брали участь у формуванні загонів, наповненні складів необхідними предметами спорядження, у заготовленні білизни, у поставках вина та продуктів харчування тощо.

Активно офірувало кошти дворянство Півдня України. Доцільно уточнити, що це не завжди були великі суми, однак значний кількісний показник учасників благодійних акцій у результаті давав чималі грошові ресурси. Зокрема, серед катеринославських дворян-благодійників слід відзначити: Є. Афанасьєва, І. Беккера, О. Беккер, Е. Бродського, С. Букреева, графа Воронцова-Дашкова, Г. Гелло, М. Головкову, Грекову, Є. Григор'єву, П. Григор'єва, Губарєву, С. Деконського, Н. Делімарську, Г. Добровольського, С. Євєцького, І. Євєцьку, М. Катеринича, Г. Кашаєва, С. Клімова, Є. Кононович, Г. Кох, М. Кох, С. Краснокутського, княгиню Є. Кудашеву, М. Ланшина, Т. Ларина, В. Леонова, Л. і Ю. Леонових, Ю. Максимова, О. Манькова, Міллера, Ф. Монічетті, К. Ошкала, Є. Петровського, барона Х. Розенберга, Г. Рудіцина, П. Савицького, М. і Є. Сафонових, спадкоємців Тарнопольського, І. Татаринова, В. Тимченка, В. Фрей, Я. Чернова [12, 1 – 2; 19, 1 – 3; 20, 1; 21, 1]. Жертвувало кошти на потреби армії й дворянство Бессарабії. Наприклад, А. Базницька, М. Лучинська,

В. Навроцький, Н. Крупенська, князь Д. Святополк, К. Фрумусакі-Мурзу, Б. Янушевич та ін. [22, 25; 119; 24, 21, 96; 25, 56]. Як правило, розмір пожертвування варіювався в середньому від 5 до 100 руб., хоча траплялися й більші суми: у Бессарабській губернії Х. Ануш 600 руб., А. Крупенська 205 руб. 76 к., А. Лермонтова 553 руб. 63 к., барони В. і Д. Стюарт 595 руб.; у Катеринославській губернії Є. Брунетто 200 руб., Л. Орлов 150 руб., В. Павлова 200 руб. та ін. Також значного поширення набула така форма збору пожертвувань на потреби війни, як розповсюдження серед дворян спеціальних підписних листів. Крім графи із зазначенням, хто і скільки пожертвував, обов'язково уточнювалося, на які цілі офірували гроші.

Пожертвування могли бути разовими, систематичними, приуроченими до певних визначних дат чи подій у житті держави або на фронті. Їхні форми також були досить різноманітними: гроші, продовольство, фураж для худоби, речі, особиста білизна, взуття, сірники, тютюн, медикаменти, перев'язувальні матеріали, медичні препарати й обладнання. Зокрема, нобілітет Катеринославської губернії лише впродовж місяця 1904 р. пожертвував такі речі: Березовські: 15 п. кальсонів, 15 шт. сорочок, 12 рушників, 40 п. кальсонів, 6 простирадл, 6 наволочок верхніх, 12 носових хусток, 3 теплих ковдри, 70 арш. полотняних бинтів; Верьовкіна: 6 шт. простирадл, 329 арш. полотна, 15 арш. байки, 15 арш. бумазеї; Є. і М. Вестінгаузени: 200 шт. хустинок; Т. Галковська: 136 арш. полотна, 20 п. шарпеток, 7 рушників; Григор'єва: 40 арш. полотна, 63 арш. бумазеї, 1 ручну швейну машину; Гротто-Слепіковська: 200 арш. бумазеї; Дем'яновська: 2 п. кальсонів, 1 сорочку, 1 фуфайку, 1 башлик сукон., 6 п. онуч; Дмитрієва: 21 арш. полотна, 3 шт. посудних рушників; Єгорова: 30 арш. бязі; Карпінський: 25 арш. вігоні; Є. Клінгенберг: 25 арш. полотна; Є. і В. Корсаки: 2 шт. байкових ковдр, 59 арш. полотна; Є. Ланшина: 77 арш. полотна; В. Малама: 105 арш. бумазеї, 12 дюж. гудзиків, 103 арш. ситцю; М.М. Мірошніченко: 20 арш. зефіру, 10 шт. вовняних ковдр, 31 арш. полотна; Міукова: 3 п. кальсонів, 12 шт. рушників; П. Папчинський: 50 арш. полотна; Є. Петровська: 1 ручну швейну машину; пані Полторжицька: 66 арш. полотна, 12 шт. носових хусточок; Попова: 30 арш. бумазеї; Розінова: 26 арш. полотна, 8 арш. бумазеї; М. Сахаров: 7 шт. кальсонів; С. Тарловська: 15 шт. сорочок; Філіппова: 18 шт. рушників; М. Харченко: 68 арш. полотна [26, 223 – 224]. Безперечно, щомісячні звіти про пожертвування речами від дворян у періодичних виданнях у масштабах чотирьох південноукраїнських губерній мають вражаючий вигляд.

Цікавим видається факт, що благодійність у дворянському середовищі мала родинний характер: до лав структурних підрозділів РТЧХ входили батьки, діти, дружини, брати; у добродійних акціях брали участь сім'ями. Наприклад, в архівній справі періоду російсько-японської війни повідомлялося про пожертвування «на користь Червоного Хреста» в Олександрійському повіті Херсонської губернії від дворянської родини Екскузовичів: Олександра Васильовича (50 руб.), Олександри Миколаївни (10 руб.) та Михайла (5 руб.) [27, 118]. Значні пожертвування

на утримання Таврійського лазарету Червоного Хреста імені імператриці Олександри Федорівни робили представники роду Фальц-Фейнів. Зокрема, у звіті за 1904 р. зазначалося, що Володимир Едуардович Фальц-Фейн офірував 460 руб. і 200 пуд. пшениці, Фрідріх Едуардович – 2 тис. 323 руб., а Олександр Іванович – 100 руб. [28, 9 – 11].

Зброя та методи її застосування у військових баталіях Першої світової війни призводили до значних втрат особового складу російської армії. Такої кількості поранених та скалічених не було в попередніх війнах. Необхідність піклування про постраждалих спричинила заснування чималої кількості організацій благодійного спрямування.

Після початку Першої світової війни московський губернський предводитель дворянства О. Самарин запропонував предводителям дворянства губерній країни зібратись у Москві для обговорення питання про участь дворянських товариств у справі надання допомоги хворим і пораненим воїнам. За прикладом накопиченого в ході російсько-японської війни досвіду вирішили, щоб губернські дворянські зібрання створили загальну організацію допомоги пораненим; обрали по два представники від кожного дворянського зібрання на всеросійський з'їзд з означеного питання; сформували загальну касу з пожертвувань регіональних дворянських товариств. Першочергове завдання Загальнодворянської організації полягало в тому, щоб сприяти обладнанню потягів для перевезення хворих і поранених воїнів від розподільного до окружних пунктів, влаштуванню складів на деяких розподільних пунктах, спорядженню вагонів-теплушок [29, 1 – 2].

У серпні 1914 р. до Загальнодворянської організації допомоги хворим і пораненим воїнам приєдналися представники дворянства сорока двох губерній, а загальні відрахування в розпорядження цього об'єднання сягнули 1 млн 314 тис. 345 руб. [29, 10]. Для формування капіталів губернські дворянські зібрання за згодою своїх членів вводили додатковий збір. На початку війни він становив 2,5 к. з одного члена зібрання, а через рік у деяких губерніях країни зріс до 5 к.

Аналіз показників річного звіту вищезгаданої Загальнодворянської організації засвідчує діяльну участь в її роботі південноукраїнського нобілітету. Зауважимо, увага організації в звітний період була спрямована на поліпшення умов перевезення поранених і хворих у дворянських санітарних потягах, поповнення їхнього особового складу та обладнання, формування нових потягів тощо. У справі заготівлі потрібних запасів білизни Виконавча комісія Загальнодворянської організації акцентувала увагу на внесок нобілітету Херсонської губернії, Бельцького повіту Бессарабської губернії, окремо наголошувала на масштабних поставках Казанського та Херсонського дамських комітетів [30, 10]. Завдяки плідній діяльності шляхетного стану, зокрема південноукраїнського, були заготовлені значні запаси білизни, що дозволило покращити допомогу на Кавказькому фронті. Загалом організація на весну 1915 р. утримувала двадцять один

військово-польовий санітарний потяг та один передовий лікарсько-продовольчий загін, надіслала на передові позиції до 25 тис. од. особистої білизни і теплих речей, мала склад і майстерню з пошиття білизни в Москві, а також відділення складу у Львові [30, 16].

Уже навесні 1915 р. Загальнодворянська організація об'єднала дворянські товариства сорока семи губерній Російської імперії із загальною сумою пожертвувань в 1 млн 439 тис. 158 руб. 81 к. [30, 15]. З наведеної суми внесок представників шляхетного стану Півдня України становив: від бессарабського дворянства 100 тис. руб., від катеринославського – 20 тис., від таврійського – 5 тис. руб., від херсонського – 30 тис. руб. [30, 20 – 21].

Для збільшення ефективності благодійних ініціатив у ході війни дворяни делегували своїх представників до військово-промислових комітетів, комітетів з постачання і спорядження армії, комітетів із закупівлі хліба для армії, до губернських комітетів допомоги біженцям та ін. Участь в роботі таких організацій представників вищого стану сприяла підвищенню ефективності роботи зі збору пожертвувань на потреби фронту і регулюванню контролю над їх справедливим витрачанням. Дворяни вважали за честь входити до складу організацій, котрі займалися збором речей, продовольства, взуття для солдатів і офіцерів. Підтвердимо це прикладами.

У липні 1914 р. у м. Миколаєві створено Товариство допомоги родинам запасних. У правлінні товариства переважали дворяни і чиновники, зокрема голова З. Мязговська, заступник Х. Матвеев, скарбничий О. Зборомирський, секретар І. Синкевич та ін. [31, 43]. Організація своїм завданням визначала збір пожертвувань для родин, які внаслідок мобілізації залишилися без годувальників. У серпні 1914 р. в м. Одесі був організований комітет із догляду за пораненими на чолі з Р. Нікітіною, до котрої долучилося чимало місцевих дворян [32, 3]. У цьому ж місяці виник Дамський комітет, котрий також зосередився на влаштуванні в м. Одесі лазаретів для поранених військових чинів [33, 4]. Шляхетний стан не оминув увагою й Миколаївський комітет допомоги хворим і пораненим воїнам, заснований у вересні 1914 р. під головуванням міського голови М. Леонтовича. Дворяни активно відгукувалися на пропозиції Комітету щодо розташування поранених у власних оселях.

З місцевого дворянства складався Акерманський повітовий комітет із збору пожертвувань на повітряно-військовий флот (1914 р.). Серед його членів згадаємо: Акерманського повітового предводителя дворянства М. Балласа, голову общини Червоного Хреста Л. Белікович, В. Бур'янову, А. Вострухова, М. Гринченка, М. Донченка, М. Смоленського, голову Дамського комітету П. Спіліоті, міського голову Г. Спіліоті, голову Акерманської земської управи А. Ярошевича, А. Ярошевич [34, 2].

У січні 1915 р. був затверджений Комітет допомоги воїнам, які вийшли зі шпиталів в м. Миколаєві Херсонської губернії. Його поява була викликана потребою в піклуванні про військових, котрі одразу після курсу лікування не

мали ні коштів для прожиття, ні роботи. Актив комітету склали представники дворянства: О. Грачов, С. Злочевський, голова Ф. Каноннікова, Х. Матвеев, товариш голови Ф. Петров та ін. [35, 3].

Приватна допомога в справі піклування про хворих і поранених воїнів виявлялася в організації лазаретів, обладнанні й утриманні окремих ліжок, наданні приміщень під лазарети, виготовленні лазаретної білизни, безкоштовній роботі в шпиталях. Наведемо кілька прикладів. Граф Толстой у своєму маєтку в Херсонській губернії влаштував лазарет для сорока поранених воїнів [36, 3]. За сприяння катеринославського дворянина Е. Бродського 6-й піший Катеринославській дружині, котра дислокувалася під м. Очаків, було виділено 2 тис. руб. [37, 23]. За активну допомогу армії золотою нагрудною медаллю на Анненській стрічці від Олександрівського комітету піклування про поранених був нагороджений дворянин Катеринославської губернії М. Величанський [38, 30зв.].

Якщо матеріальні можливості не дозволяли відкрити лазарет, дворяни жертвували гроші на кілька ліжок. Так, восени 1914 р. дворянка Ю. Соболева облаштувала у власному будинку в м. Миколаєві Херсонської губернії сім ліжок для прийому поранених [39, 3].

Помітний внесок у справу надання медичної допомоги на фронті та в тилу в роки Першої світової війни зробило Російське товариство Червоного Хреста. До повноважень РТЧХ на період війн належали: допомога державним органам одягом, медикаментами, продовольством; формування та обладнання пунктів першої допомоги пораненим; формування та утримання пунктів харчування та відпочинку при залізницях і евакопунктах; організація евакуації поранених та хворих солдатів; утримання військових лікарень; допомога й утримання військових інвалідів тощо. Нобілітет південноукраїнських губерній брав участь у роботі регіональних відділень РТЧХ. В архівних справах збереглося багато документальних свідчень про нагородження дворян за благодійну діяльність. Наприклад, на початку 1917 р. за клопотанням уповноваженого Російського Червоного Хреста до нагород були представлені такі представники дворянства: голова Новомосковського комітету рухомого шпиталю від населення Катеринославської губернії Н. Варавіна, а також Н. Делімарська, Г. Захарова, голова Луганського комітету того ж шпиталю В. Ільєнко, начальник лазарету П. Колесников, М. Краснокутська, О. Круцко, Л. Литвиненкова, А. Миргородська, голова Бахмутського повітового комітету того ж шпиталю В. Пестерева, голова Нікопольського комітету того ж шпиталю А. Струковатська, сестри милосердя баронеси В. і Н. Фон-Гейкінг, В. Хлодовська, З. Шошина та ін. [40, 3 – 4].

Отже, з перших днів російсько-японської та Першої світової воєн набула актуальності проблема організації медичної і соціальної допомоги пораненим і хворим воїнам, її вирішенням зайнялись вже існуючі та новостворені організації благодійного спрямування. Представники дворянства і безпосередньо, і через активну участь у роботі товариств допомагали постраждалим. Форми такої допомоги були досить різноманітними: грошові пожертвування, збирання

речей, надання безкоштовних послуг, відкриття лікувальних закладів тощо.

Традиції кращої частини дворянства, вихованої в душі військового служіння Батьківщині, щира релігійність сприяли тому, що благодійність даного стану найбільш дієво проявлялася в період військових зіткнень. Важливо підкреслити, що організація благодійної допомоги виходила за рамки дворянського стану, вона мала всестановий характер.

Джерела та література:

1. Цеглеев Э.А. *Благодетельность в Вятской губернии в эпоху наполеоновских войн* / Э.А. Цеглеев // *Современные научные исследования и инновации*. – 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2014/04/33986>
2. Содоль В.А. *Благодетельная деятельность духовенства Кишиневской епархии а начальном этапе Первой мировой войны (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»* / В.А. Содоль // *Русин*. – 2014. – № 4 (38). – С. 30 – 46.
3. Шмакова Н.Н. *Оренбургская пресса о милосердии и благотворительности в годы Первой мировой войны* / Н.Н. Шмакова // *Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. Электронный научный журнал*. – 2014. – № 1 (9). – С. 118 – 124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestospu.ru>
4. Кайдышева Н.Н. *Организация помощи больным и раненым воинам в Пермской губернии в годы Первой мировой войны* / Н.Н. Кайдышева // *Вестник Челябинского государственного университета*. – 2015. – № 2 (357). *История*. – Вып. 62. – С. 101 – 107.
5. Кадневский В.М. *Благодетельность дома Романовых в годы Первой мировой войны* / В.М. Кадневский // *Вестник Омского университета*. – 2014. – № 3. – С. 109 – 112.
6. Тарасов А. *Пропаганда благодійності на користь військовослужбовців та їхніх сімей у пресі м. Одеси (липень – вересень 1914 р.)* / А. Тарасов // *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. – 2015. – № 4 (10). – С. 36 – 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vim.gov.ua/index.php/>
7. Волканова Н.В. *Бессарабські дворяни у фінансовій допомозі армії (1904 – 1905 рр.)* / Н.В. Волканова // *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник науковий праць. Серія «Історичні науки»*. – Ізмаїл, 2016. – Вип. 34. – С. 37 – 41.
8. Купченко В.П. *Київ у Першій світовій війні (за документами Державного архіву міста Києва)* / В.П. Купченко, Ж.І. Серга // *Архіви України*. – 2014. – № 4 – 5. – С. 24 – 34.
9. Борщуківа Е.Д. *Частная благотворительность в России в условиях Первой мировой войны как элемент в выявлении патриотических настроений* / Е.Д. Борщуківа // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. – 2008. – № 84. – С. 59 – 65.
10. Ісса Т.В. *Роль приватних дворянських лазаретів в організації медичної допомоги під час Першої світової війни* / Т.В. Ісса // *Історичні студії суспільного прогресу*. – 2014. – Вип. 1. – С. 12 – 16.
11. Ісса Т.В. *Благодійницька діяльність представників дворянства Київської губернії в роки Першої світової війни* / Т.В. Ісса // *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць. Серія: Історія*. – Одеса, 2013. – Вип. 29. – С. 53 – 58.
12. *Хроника – I Благотворительность в России* // *Трудовая помощь*. – 1904. – № 8.
13. Савич Г.Г. *Новый государственный строй России. Справочная книга* / Г.Г. Савич. – СПб.:

- Типография Акционерного Общества Брокгауз-Ефрон, 1907. – 602 с.
14. Національний архів Республіки Молдова (далі НАРМ). – Ф. 88. – Оп. 2. – Спр. 87.
 15. НАРМ. – Ф. 88. – Оп. 2. – Спр. 106.
 16. Список лиц и учреждений, от коих поступили с 15 февраля по 1 марта 1904 г. пожертвования в Красный Крест, в виду войны с Японией // Вестник Екатеринославского земства (далі ВЕЗ). – 1904. – № 10.
 17. Задерейчук А.А. Таврический лазарет в военных конфликтах Российской империи начала ХХ века и участие в нем В.Э. Фальц-Фейна / А.А. Задерейчук // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 71 (№4). – С. 90 – 96.
 18. Отчеты Херсонского губернского дворянского и Херсонского губернского дворянского дамского комитетов о деятельности их и пожертвованиях, поступивших в комитеты для оказания помощи больным и раненым воинам, их семьям и на усиление военного флота во время Японской войны 1904 и 1905 гг. – Одесса, 1913. – 144 с.
 19. Список лиц и учреждений, от коих поступили с 1 по 15 марта 1904 г. пожертвования в Красный Крест, в виду войны с Японией // ВЕЗ. – 1904. – № 4 – 15.
 20. Список лиц и учреждений, от коих поступили с 1 по 15 мая 1904 г. пожертвования в Екатерининское управление Красного Креста, в виду войны с Японией // ВЕЗ. – 1904. – № 21 – 22.
 21. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУІА). – Ф. 770. – Оп. 1. – Спр. 17.
 22. КУІА. – Ф. 770. – Оп. 1. – Спр. 21.
 23. НАРМ. – Ф. 88. – Оп. 2. – Спр. 104.
 24. НАРМ. – Ф. 88. – Оп. 2. – Спр. 107.
 25. Список пожертвованных вещами в Екатеринославский комитет «Красного Креста» с 9 по 20 февраля включительно // ВЕЗ. – 1904. – № 9.
 26. Держархів Херсонської обл. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 78.
 27. Краткий отчет о приходе и расходе денежных и вещевых пожертвований на Таврический лазарет имени ее императорского величества государыни императрицы Александры Федоровны и инвентарь лазарета. – Симферополь: Таврическая губернская типография, 1904. – 56 с.
 28. Доклад временной исполнительный комиссии Общедворянской организации помощи больным и раненым воинам съезду представителей объединившихся дворянских обществ. – Москва: Типо-Литография И.М. Машистова, 1914. – 11 с.
 29. Краткие сведения о деятельности Общедворянской организации по оказанию помощи больным и раненым воинам за время с 15 октября 1914 г. по 1 марта 1915 г. – Москва, 1915. – 34 с.
 30. Держархів Миколаївської обл. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 1717.
 31. Помощь раненым // Одесский листок. – 1914. – № 229 (28 августа).
 32. Помощь раненым // Одесский листок. – 1914. – № 212 (11 августа).
 33. КУІА. – Ф. 770. – Оп. 1. – Спр. 36.
 34. Отчет о деятельности Николаевского комитета помощи воинам, вышедшим из госпиталей за 1915 г. – Николаев: Электрическая типография Е.И. Дорфмана, 1916. – 11 с.
 35. Помощь раненым // Одесский листок. – 1914. – № 227 (26 августа).
 36. Постановления Чрезвычайного Верхнеднепровского уездного земского собрания 15 июля 1915 года. – Верхнеднепровск, 1915.
 37. Держархів Дніпропетровської обл. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 1257.
 38. Держархів Миколаївської обл. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 1716.
 39. Держархів Дніпропетровської обл. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 1374.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА АРМИИ ДВОРЯНСТВОМ ЮЖНОУКРАИНСКИХ ГУБЕРНИЙ В ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ НАЧАЛА XX В.

На материалах архивных источников и периодики того времени освещаются главные аспекты благотворительной деятельности дворянства в направлении поддержки пострадавших, раненых и больных военнослужащих. Раскрываются основные формы и методы содействия представителями благородного сословия облегчению социального положения в стране в условиях русско-японской и Первой мировой войн. Внимание уделяется как действиям отдельных лиц, так и объединенным дворянским инициативам в границах исследуемых губерний и уездов в их составе.

Ключевые слова: русско-японская война, Первая мировая война, дворяне, пожертвования, оказание помощи, раненые, южноукраинские губернии.

© **Natalia GONCHAROVA**

THE CHARITABLE SUPPORT OF THE ARMY BY NOBILITY IN SOUTH UKRAINIAN PROVINCES IN THE HOSTILITIES OF THE EARLY XX CENTURY

The main aspects of the charitable activities of the nobility in the direction of support for the victims, the wounded and sick soldiers covered on materials of the archival sources and periodicals. The basic forms and methods of the promoting members of the nobility alleviate the social situation in the country in conditions of Russian-Japanese War and World Wars reveals. Attention is paid to how the actions of individuals, and the united noble initiatives within the boundaries of the studied provinces and districts in their composition.

Charity is certainly a socially significant occupation in the modern world, because many people are faced today with the influence of negative phenomena (social and economic instability, poverty, war), and are in need of support and assistance). That is why the problem is investigated sufficiently relevant for the present time.

The methodology of this study is based on the general scientific principles (historicity, objectivity, scientific) and historical and scientific methods (historical-genetic, historical and typological, historical and comparative, chronological) that enabled to objectively reveal the contents of the charitable activities of representatives of the nobility analyzed provinces in military terms.

Archival cases on the history of Bessarabia's, Ekaterinoslav's, Tauride's and Kherson's

provinces before and during large-scale military conflicts of the early twentieth century show the mood of the population of the South Ukrainian region of the Russian Empire were mostly patriotic. Actively provide military assistance to the local nobility, charity whose support was manifested in various forms.

The most common form of the nobility charity money was sacrifice. It is advisable to clarify that this is not always a large amount, but significant quantitative measure participant's charity events as a result of giving a lot of money resources. The upper class has collected money for the needs of the army and the so-called general subscription within the Russian Empire. Charitable collections organized South Ukrainian nobility for certain items: for the army, navy to gain the benefit of the wounded, and so on.

Along with monetary donations to a considerable extent the South Ukrainian nobility sacrificed to the needs of the army of various kinds of fabric, blankets, bed linen, towels, linen for the wounded and sick soldiers, dressings etc.

Thus, the South Ukrainian provinces nobility played a significant role in support of the army, the wounded and sick soldiers in time of war the Russian Empire in the early twentieth century. Noble charity had its own specificity and focus, not spontaneously carried out, and in the framework of corporate self-government bodies, and wore estate character. The motivation charitable work of the best representatives of the nobility was based on the principles of Christian charity and philanthropy.

Key words: Russian-Japanese War, World War I, the nobles, donations, aid, wounded, South Ukrainian provinces.